

Turkije is meer dan Erdoğan

Een interview met Joost Lagendijk door Jan Mertens

Joost Lagendijk, voormalig Europees parlements lid van GroenLinks, kan voorlopig niet meer terugkeren naar Turkije, waar hij woonde en werkte. Met hem kijken we naar de politieke situatie in dat land dat meer is dan het land van Erdoğan. Een interview.

Hoe gaat het op dit moment met jou Joost?

Ik woon in Turkije sinds 2009, samen met mijn Turkse vrouw. Dat ging allemaal goed, tot eind september 2016. Ik was voor een kort bezoek in Nederland. En toen ik terugvloog naar Istanboel kreeg ik te horen dat ik het land niet meer in mocht. Ik moest een speciaal visum aanvragen en werd op het eerstvolgende vliegtuig terug naar Nederland gezet. De officiële reden was bureaucratisch, dat ik dus een visum moest hebben. Maar dat was helemaal niet zo. De werkelijke reden was dat ik in Turkije columns had geschreven voor de kranten *Zaman* en *Today's Zaman*. Die kranten waren gelieerd aan de Gülen-beweging. Ze bestaan ondertussen niet meer. Op dit moment is in Turkije de Gülen-beweging de grote vijand. En iedereen die er maar op een of andere manier mee in verband kan worden gebracht, is verdacht. Ik stond dus waarschijnlijk op een lijst van verdachten. Ze wilden me niet arresteren, zoals ze wel met veel van mijn collega's hebben gedaan. Die zitten in de gevangenis of zijn gevlucht. En dus wilden ze me niet meer naar huis laten komen. Sinds september vorig jaar zit ik dus vast in Nederland, terwijl mijn huis en mijn vrouw in Turkije zijn. De eerste zeven maanden durfden we het niet te riskeer dat zij mij kwam bezoeken, omdat we bang waren dat zij ook niet meer terug zou kunnen. Daarna hebben we het wel geprobeerd, en dat is gelukt. We kunnen elkaar dus gelukkig wel af en toe zien. Ik wil graag terug naar Turkije, wil bekijken of ik daar mijn werk als commentator en analist kan doen. Maar daarvoor moet ik dus wel eerst terug kunnen keren.

Op dit moment is in Turkije de Gülen-beweging de grote vijand. En iedereen die er maar op een of andere manier mee in verband kan worden gebracht, is verdacht.

Wat deed je in Turkije?

Ik was docent aan twee universiteiten, eerst aan de ene, daarna aan de andere. Ik gaf les over de Europese instellingen, over de opkomst van extreemrechts in Europa, over groene milieupolitiek. Die laatste cursus was trouwens zeer populair. En daarnaast was ik dus columnist voor die krant. De krant en de universiteit zijn ondertussen gesloten. Dus het laatste jaar ben ik nu vooral Turkije-deskundige. In die hoedanigheid doe ik veel, in Nederland en in Vlaanderen. Ze weten me wel te vinden, en het is heel leuk. Ik wil dat ook graag blijven doen. Ook als ik terug zal zijn in Turkije, om aan de Vlamingen en Nederlanders uit te leggen wat er allemaal gebeurt.

Wist je toen je in Turkije werkte voor die krant en die universiteit dat die instituten als gevaarlijk werden beschouwd?

Wat ik wel wist, en daar was moeilijk aan te ontkomen, is dat het omstrede instellingen waren. De Gülen-beweging had voor sommigen al een negatieve bijklank. Dat was met name voor de seculieren zo. Dat vond ik een wat merkwaardig argument. In hun interpretatie van de islam waren ze zeer gematigd. De universiteiten en kranten waarvoor ik werkte, waren zeer modern en open. Er waren heel verschillende columnisten. Tot 2013 werkten ze nauw samen met de AKP, de partij van Erdoğan. Daarna is het misgegaan. De Gülen-beweging is een lastig te duiden geheel. Het gaat over heel verschillende initiatieven. Met die universiteiten was en is volgens mij weinig mis. Maar je had ook een deel dat anders was. Dan spreken we over ambtenaren op verschillende ministeries met een eigen agenda. Op een gegeven moment dachten ze dat ze zo machtig waren dat zij wel even konden bepalen dat Erdoğan weg moest. Ze vonden hem te autoritair. Op zich misschien een goed punt. Maar het is niet de taak van een beweging binnen de staat om dan een soort civiele coup te plegen. Dat gebeurde toch, toen ze in 2013 met allerlei klachten over corruptie kwamen. Die aanklachten zijn op zich allemaal waar. Maar ze waren vergaard via illegaal aftappen. Sindsdien is er een grote clash tussen de Gülen-beweging en Erdoğan. Hij wilde controle houden over die Gülen-beweging, dacht dat hij hen kon gebruiken. Slimme hoogopgeleide mensen. Maar die

beweging voelde zich op een bepaald moment zo machtig dat ze dachten dat ze zelf aan politiek konden gaan doen. Ze hebben zich te veel in de politiek laten meeslepen en dachten dat zij het land konden runnen. En dat hadden ze nooit moeten doen.

Wat betreft de Gülen-beweging is het beeld niet zwart, maar ook niet wit. Er zijn veel onschuldige mensen die nu ten onrechte vervolgd worden. Er zijn tienduizenden ontslagen, waaronder leraren, die absoluut niets te maken hebben met de plannen om Erdoğan het leven moeilijk te maken. Maar er waren natuurlijk wel mensen in de Gülen-beweging die met die agenda gespeeld hebben in 2013. Bij de coup waren wel gülenisten betrokken, maar dat was volgens mij geen groot complot van Gülen. De situatie is veel grijzer en gemixter.

In diverse opiniestukken zegt professor Dries Lesage vaak dat onze media onvoldoende evenwichtig naar de situatie in Turkije kijken en met name te weinig kritisch zijn voor die Gülen-beweging en ook te weinig kritisch voor de Koerdische PKK. Hoe zie jij dat? Onderschrijf je die stelling?

Ik ken Dries Lesage. Hij is iemand die goed ingelicht is. Hij heeft terecht de vinger gelegd op een aantal punten. Wat betreft de Gülen-beweging

is het beeld niet zwart, maar ook niet wit. Er zijn veel onschuldige mensen die nu ten onrechte vervolgd worden. Er zijn tienduizenden ontslagen, waaronder leraren, die absoluut niets te maken hebben met de plannen om Erdoğan het leven moeilijk te maken. Maar er waren natuurlijk wel mensen in de Gülen-beweging die met die agenda gespeeld hebben in 2013. Bij de coup waren wel gülenisten betrokken, maar dat was volgens mij geen groot complot van Gülen. De situatie is veel grijzer en gemixter. Iemand als Dries Lesage geeft terecht kritiek op die mensen die in de administratie hun agenda wilden doorvoeren. Ook over de PKK heeft hij een punt. Ik ben nooit zo'n fan geweest van de PKK. Het is goed dat mensen zich inzetten voor de Koerdische rechten, voor

de eigen taal en cultuur, voor meer autonomie. Allemaal goede eisen. Maar de PKK is gewoon een terroristische organisatie. En als je hier dan manifestaties ziet met vlaggen van Öcalan, dan kan ik me voorstellen dat de Turkse bevolking en autoriteiten daar bijzonder geïrriteerd door zijn. De PKK was in het verleden gedreven door goede doelen, maar gebruikte middelen die absoluut niet door de beugel kunnen. In dat soort kwesties heeft Dries Lesage vaak echt wel een punt, maar hij slaat dan wat door naar de andere kant, waardoor het lijkt alsof Erdoğan wel gelijk heeft in wat hij doet, zoals bij het oppakken van al die mensen. Er is een dunne lijn tussen verklaren en nuanceren enerzijds en goedpraten anderzijds. En soms gaat hij een beetje over die lijn. Maar zoals gezegd, heeft hij vaak wel goede punten.

Als je dan verder gaat over de PKK enerzijds en dan die Koerdische partij HDP anderzijds, dan wordt het toch ingewikkeld. Bij een aantal is er kritiek op het feit dat je wil praten met de HDP, wat sommigen bijvoorbeeld de Duitse Groenen verwijten. Maar is dat niet een beetje vergelijkbaar met bijvoorbeeld Noord-Ierland? Daar moest je toch ook praten met partijen die gelieerd waren geweest met gewapende groepen. Kun je in zo'n situatie iets anders doen dan praten met zo'n partijen en proberen een positief proces op gang te brengen? Of moet je hen uitsluiten?

De vergelijking met Noord-Ierland gaat zeker op, op een aantal punten. Sinn Féin werd op een bepaald moment een spreekbuis van het IRA. Met het IRA wilde niemand spreken, met Sinn Féin wel. Dat is bij de HDP ook zo. Maar ook daar zijn er fouten. HDP-parlementsleden die naar de begrafenis gaan van een Koerdische terrorist, hoe haal je het in je hoofd? Binnen de HDP zijn er politici die net proberen de afstand tussen hen en de PKK groter te maken. Selahattin Demirtaş, de leider van de HDP die nu in de gevangenis zit, was volgens mij een van de dragers van de hoop. Hij wilde, net als bij Sinn Féin, langzaam de afstand tot de PKK vergroten. Daar kun je, zeker ook als groene partij, maar beter mee blijven praten. Ik heb als uitgever vroeger de memoires uitgegeven van Gerry Adams, van Sinn Féin. Aan hem werd vaak gevraagd om de aanslagen van het IRA te veroordelen. Dat deed hij niet, omdat hij anders zijn invloed bij hen zou verliezen. Het is een lastig spel van afstand nemen, maar niet te ver. Anders verlies je invloed. Demirtaş zit nu gekneld tussen twee kampen. Enerzijds is er de regering. De HDP deed het zeer goed bij de recente verkiezingen in 2015, haalde 13 procent, wat nooit eerder gebeurde. De partij heeft zich verbreed. De AKP haalde geen meerderheid meer. Sindsdien is de HDP slachtoffer van een enorme repressie. De partij is bijna gekeeld. Aan de andere kant heeft de HDP ook last gehad van de PKK-hardliners. Ze vonden dat Demirtaş te populair werd, en vreesden zelf hun macht te verliezen. Dat is een verschil met Sinn Féin. Mensen als Gerry Adams en Martin McGuinness hadden hun sporen verdiend in het IRA. Als Gerry Adams iets zei tegen het IRA, dan deden ze dat. Dat is anders bij HDP en PKK. Bij de PKK luistert men niet zomaar naar wat HDP zegt. Het opnieuw oplaaieren van het geweld kwam ook ten dele goed uit voor de PKK-hardliners. In de berichtgeving is het niet altijd mogelijk al die nuances duidelijk te maken.

De Turkse politiek hangt aan elkaar van complottheorieën. Dat maakt het niet altijd eenvoudig om te zien wat er echt gebeurt. Wat weten we ondertussen over die beruchte coup op 15 juli 2016?

Bijster weinig. En dat is geen toeval. Het officiële vertoog van de regering, al tijdens de coup, was dat het de Gülen-beweging was die ervoor verantwoordelijk was. Die redering geniet nog steeds massale ondersteuning in Turkije, met name bij de AKP-aanhangers. Zij geloven Erdoğan. De ruzie tussen Gülen en Erdoğan was al twee jaar bezig. En ook de seculieren hadden best wel de pest aan de Gülen-beweging. En de Koerden van de PKK zagen Gülen ook wel als een concurrent in het zuidoosten. Dat verhaal wordt breed geloofd, maar het bewijs is heel magertjes. Alles wat je ziet, is een voortdurend herhalen en anders formuleren van steeds dezelfde stellingen. Er zijn processen begonnen tegen een groot aantal aangeklaagden. Die komen allemaal met andere verhalen. Sommigen zeggen dat ze ooit wel betrokken waren bij de Gülen-beweging. Anderen zeggen dat ze er nooit iets mee te maken hebben gehad, beschrijven zichzelf als kemalist (dit is een verwijzing naar de ideologie van Mustafa Kemal Atatürk, de eerste president van Turkije). De meeste waarnemers, velen ondertussen verblijvend in het buitenland, gaan ervan uit dat het toch niet alleen maar gülenisten waren. Het is zo goed als zeker niet door Gülen vanuit Amerika aangestuurd. Een context element

is dat elk jaar in augustus er binnen het leger zuiveringen worden doorgevoerd. Een aantal officieren stond op een lijst en zij wisten dat ze waarschijnlijk weg moesten. Zij hadden een goed motief om in actie te komen. Dat is één groep. Daarnaast waren er kemalisten, die altijd al ontevreden waren over Erdoğan. Het was een coalitie van verschillende groepen. Maar de verdachten die je nu ziet, dat zijn niet allemaal volgelingen van Gülen. Men zegt dat een derde van de generaals tot hen zouden behoren. Maar zij kunnen

De meeste waarnemers, velen ondertussen verblijvend in het buitenland, gaan ervan uit dat het toch niet alleen maar gülenisten waren. Het is zo goed als zeker niet door Gülen vanuit Amerika aangestuurd.

nooit zoveel generaals gehad hebben. Voor je generaal bent, moet je al twintig tot vijftig jaar in het leger zitten. Honderden generaals, dat kan niet. Dus die theorie klopt niet. Het was een coalitie. Het gevoelige punt in de discussie – en dan komen we op het terrein van de samenzweringstheorieën – is: wanneer wist de regering dat de coup eraan zat te komen? Dat is wel bekend. Dat heeft men ook toegegeven. De coup begon 's avonds. Maar om een uur of twee 's middags wist het hoofd van de inlichtingendienst al dat er een coup zou gaan komen later die dag. Daar zit een soort zwart gat. Erdoğan zei eerst dat hij het pas 's avonds rond een uur of acht had gehoord. Later zei hij dat het half tien 's avonds was. Tegenstrijdige verklaringen. Nogal wat mensen, waaronder de oppositie, gaan ervan uit dat dit een *controlled coup* was. Ze hebben ervan gehoord, 's middags of de dag daarvoor. Ze wisten dat het geen groot succes zou worden en hebben het laten gebeuren. Het verliep nogal amateuristisch trouwens, met allerlei fouten. Men heeft het laten gebeuren, om vervolgens de Gülen-beweging en de seculieren en de Koerden een klap te kunnen geven. Ik geloof niet in de theorie dat Erdoğan de coup zelf bedacht heeft. Het blijft moeilijk om te reconstrueren, maar veel specialisten gaan ervan uit dat zij het van tevoren wisten en het hebben laten gebeuren en mislukken om vervolgens keihard toe te kunnen slaan.

In Turkije leeft blijkbaar sterk het gevoel dat de westerse landen de coup veel te laat of te zwak hebben veroordeeld. Men zou onderschat hebben hoe groot de impact was van die coup. Is dat zo?

Daar hebben de Turken terecht een punt. Nu kun je wel proberen te zien wat er gebeurde, maar die avond waren er tanks op straat en zijn er mensen voor die tanks gesprongen. Het is een kant van het verhaal die in andere landen sterk is onderschat. De coup is ook mislukt omdat veel mensen, AKP-aanhangers en niet-AKP-aanhangers, de straat zijn opgegaan voor de democratie. Die waren er al voor Erdoğan zijn oproep deed. Er waren al duizenden mensen op straat, voor hij op de televisie kwam. Hun gevoel was dat ze dat al zo vaak hadden meegemaakt en dat ze dat echt niet meer wilden. Er zijn 250 mensen bij omgekomen. Al de dag nadien was de reactie uit het buitenland dat men aangaf wat er moest gebeuren. Veel Turken hadden het gevoel dat de Europeanen het eigenlijk wel prettig hadden gevonden als de coup gelukt was. Daar is door Europa en de VS niet goed op gereageerd.

Veel Turken hadden het gevoel dat de Europeanen het eigenlijk wel prettig hadden gevonden als de coup gelukt was.

Hoe is de positie van Erdoğan nu? In het referendum van 16 april 2017 haalde hij toch niet echt een verpletterende meerderheid (51,4 procent) voor een aantal wijzigingen van de grondwet, waaronder een uitbreiding van de presidentiële macht. Wat zegt dat over zijn machtspositie? Is er een civiele samenleving die alternatieven zoekt?

Er zijn onder Turkije-kenners twee theorieën. De ene is dat Erdoğan, ondanks al zijn retoriek, eigenlijk zwak staat. Die retoriek is er om dat feit te verbloemen. De uitslag van het referendum ondersteunt dat. De campagne was totaal eenzijdig. Er was nauwelijks ruimte voor het nee-kamp. Er was fraude. Hoe groot weten we niet juist, maar toch zeker enkele honderdduizenden tot een miljoen stemmen. Ondanks dat, toch maar 51 procent halen, en een stad als Istanboel verliezen. Erdoğan komt uit Istanboel, was er burgemeester. Dat was een klap voor hem. Hij is een paar dagen stil geweest. Hij heeft terecht de conclusie getrokken dat hij een deel van zijn achterban kwijt was. Niet de harde AKP-kern, zo'n 30 tot 35 procent van het electoraat. Maar wel een grote groep van een 15 procent die gecalculeerd voor hem stemde tot dan. Niet omdat ze zo overtuigd zijn, maar om een aantal van zijn verwezenlijkingen. Maar van dat presidentieel systeem zijn die mensen niet overtuigd, en daarom stemden ze nee. En dan was er natuurlijk een groep die nooit voor hem gestemd heeft. Hij probeert nu, redelijk wanhopig, iedereen uit te schakelen die in de weg zit. In 2019 gaat het nieuwe systeem in, en hij moet eerst nog wel de verkiezingen winnen, om dan de buit binnen te halen. Dat is het ene verhaal. Anderen zeggen dat hij wel degelijk heel sterk staat. Alle oppositionele krachten staan zwak, en hij heeft een grote greep op het gerechtelijk apparaat en de media. Hij is niet zwak, zit in een goede uitgangspositie. En natuurlijk voert hij de druk op. Hij leeft bij polarisatie, intern, en met het Westen. En dat zie je de voorbije tijd heel erg gebeuren. Zo waren er de conflicten met Duitsland. Ik dacht zelf, in de aanloop naar het referendum, dat dat gewoon electorale strategie was. Maar hij gaat ermee door. Dat zou erop kunnen wijzen dat hij er gewoon frontaal de beuk in zet, en helemaal niet meer geïnteresseerd is in samenwerking met Europa. Ik heb altijd gedacht

dat hij wel zou moeten samenwerken met Europa, om economische redenen. Beide visies hebben op zich wel iets. Je kunt wel zeggen dat hij als het ware in een fuik is gezwommen, waar hij nu niet meer uit kan. Is hij zwak in die fuik, of staat hij toch sterk? Voor wat betreft de civiele samenleving, het nee-kamp was een wat rare combinatie van seculieren, Koerden, en een groot deel van de nationalisten. Erdoğan had in het parlement een pact gesloten met de leider van een belangrijke nationalistische partij. Maar die zag zijn partij de andere kant opgaan. Er is een kans dat die partij uit elkaar valt, en dat er een nieuwe nationalistische partij komt. Als het om ja of nee gaat, dan lukt het om die groepen samen te brengen. Er was recent ook een grote mars van de oppositie, de 'mars voor gerechtigheid'. Dat leek eerst een klein initiatief, maar daar hebben de Koerden en de nationalisten zich ook bij aangesloten. Er is dus wel een potentieel, bij die 50 procent die nee zei, om de straat op te gaan en dingen te doen. En dat ondanks de repressie. Het punt is alleen dat het in 2019 niet gewoon over ja of nee gaat, maar wel over: Erdoğan of ... En dan komt het probleem. Slaagt de oppositie erin één iemand te vinden die acceptabel is voor seculieren, nationalisten en Koerden? Dat lijkt een heel zware opgave. Dat is dus de grote vraag. Het potentieel aan verzet is er, maar

Slaagt de oppositie erin één iemand te vinden die acceptabel is voor seculieren, nationalisten en Koerden? Dat lijkt een heel zware opgave. Dat is dus de grote vraag. Het potentieel aan verzet is er, maar of ze zich dan zullen kunnen verenigen blijft nog maar de vraag.

of ze zich dan zullen kunnen verenigen blijft nog maar de vraag. Er zijn dan, naast presidents-, ook parlementsverkiezingen, en dat is op zich gemakkelijker. Je stemt gewoon voor een andere partij dan de AKP. Het kan best dat de AKP in een minderheid komt. Maar dat maakt dan niet zoveel meer uit, want het is dan een presidentieel regime geworden. Het parlement heeft dan niet zoveel meer te zeggen. Het komt er dus echt op aan wie de persoon wordt die Erdoğan gaat uitdagen. Zal die persoon alle oppositiepartijen achter zich verenigen? Dat is de vraag.

De man die in beeld kwam als leider bij die mars voor gerechtigheid, Kemal Kılıçdaroglu, kan hij die rol gaan spelen?

Hij is de leider van de seculieren. Tot dan toe had hij nog niet zoveel potten gebroken. Het is een beetje een ambtenaar, met niet al te veel charisma, zeker niet het charisma van Erdoğan. Hij heeft zich wat hersteld ondertussen. Maar hij heeft ook al gezegd dat hij niet de persoon is die die rol in de verkiezingen kan opnemen. Het is zo – en dat blijft wel eens buiten beeld – dat zowat de helft van de Turkse samenleving een hekel heeft aan Erdoğan, maar die groepen zijn het onderling oneens. Dat kunnen ze zich bij de presidentsverkiezingen niet meer permitteren. Ongeveer een derde van het electoraat stemt sowieso voor Erdoğan. Ze voelen zich erg aangesproken door zijn conservatief-nationalistische visie. Maar bij 15 procent calculerende AKP-aanhangers begint men te twijfelen. Dat heeft te maken met het presidentieel systeem dat ze niet zien zitten, maar ook met de economie. Ze zien dat de economie het moeilijk krijgt. Er is minder groei, de buitenlandse investeringen lopen terug. En zij zien wel dat dat niet alleen de fout is van het Westen. Dat is wat Erdoğan altijd zegt, dat het Westen dat doet om Turkije te treffen. Hij is er erg goed in om in die slachtofferrol te kruipen. Maar zij zien dus wel dat het ook het gevolg is van zijn beleid. Veel westerse investeerders stellen hun investering toch nog maar even uit. De Turkse munt, de lira is sterk gedaald in

waarde. En dat is vooral een probleem voor veel bedrijven en banken die geleend hebben in dollars of euro's. Tot een tijd terug dacht men dat de bomen tot aan de hemel groeien, maar nu moeten ze alles terugbetalen. En dat moeten ze verdienen in lira. In veel grote winkelstraten zijn er al winkels die sluiten. Ook omdat het toerisme sterk is teruggelopen. Je ziet dus allerlei signalen dat de economie sputtert. Om te voorkomen dat dat al ging spelen bij het referendum heeft de Turkse regering 50 miljard aan leningen verstrekt aan bedrijven die al in de problemen aan het komen waren. Ze hebben het probleem van de clash zo uitgesteld door massaal geld in de economie te pompen. Maar dat kun je niet blijven doen. En die investeringen komen, of ze komen niet. Je weet dus dat er een botsing aan zit te komen. Ze proberen dat uit te stellen tot na 2019. Erdoğan heeft schrik dat een groter deel van zijn achterban gaat aanvoelen dat men met de huidige koers ten onder zal gaan. De vraag is of hij zich dat gaat aantrekken. Je zou kunnen denken dat hij rationeel inziet dat hij het niet meer gaat trekken, en dat hij dan een gebaar maakt naar de Europese Unie. De oplossing zou kunnen komen via een vernieuwde douane-unie. Dat zou veel voordelen hebben, maar dan moet hij een deal maken met de EU. Wat hij zal doen, is op dit moment onduidelijk. Merkel heeft voor de Duitse verkiezingen al aangegeven dat zij geen voorstander meer is van een uitbreiding of modernisering van de douane-unie met Turkije. Een rationeel politicus ziet dat het economisch slecht gaat, dat het bedrijfsleven in de problemen komt, en zou dus de noodtoestand opheffen of matigen. Dan zouden de investeringen misschien weer terugkomen, en ook de toeristen. Maar het kan ook zijn dat hij verder gaat op die ramkoers, denkend dat de anderen de boom in kunnen en dat Turkije het zelf wel kan oplossen. Het probleem is dat Erdoğan tegenwoordig omringd wordt door een stel idioten. Die adviseurs voeden hem met dingen als dat de economie geweldig gaat en dat men Europa helemaal niet nodig heeft. Ze zeggen dat Europa een verloren project is. China, Rusland, Azië, dat zou de toekomst zijn. Dat sluit dan wel weer aan bij de algemene visie dat het zwaartepunt van de wereld naar het oosten verschuift. Het is een fatale miscalculatie van die adviseurs dat men Europa niet meer nodig heeft. Maar je hoort hem dat herhalen in zijn speeches. Het kan dus zijn dat hij echt op dat spoor doorgaat. Je ziet dat hij openingen maakt naar China en Rusland. Het is interessant te zien dat Poetin door dezelfde cyclus is gegaan, maar dan een paar jaar eerder. Door de sancties gaat het beroerd met Rusland. De mensen voelen dat, maar toch is er veel steun voor Poetin. Hij heeft de oorlogen in Oekraïne en de Krim gebruikt. Hij is erin geslaagd de Russen ervan te overtuigen dat de slechte economie niet zijn fout is, maar die van het Westen. Want het Westen ziet Rusland nog steeds niet als een grote natie. Dus: even de buikriem aanhalen, en dan komen we er wel doorheen. Dat zie je Erdoğan ook zeggen. Turkije is een trots land, dat verhaal, dus dan maar geen investeringen van die stomme Europeanen. Als hij slaagt in dat verhaal, dan speelt de economie niet meer zo'n grote rol. Hij zal dan de behoefte aan economische groei proberen om te buigen naar een opgeklapt nationalisme. In Rusland is dat gelukt. De vraag is of hem dat ook gaat lukken. Rusland is wel een heel ander land dan Turkije, de Turkse samenleving is veel actiever. In Rusland krijg je niet zoveel mensen op de been voor een mars voor gerechtigheid. Of het hem lukt, weet ik niet, maar het zou best kunnen dat hij het gaat proberen.

Maar het kan ook zijn dat hij verder gaat op die ramkoers, denkend dat de anderen de boom in kunnen en dat Turkije het zelf wel kan oplossen.

Wat verwacht je tussen nu en 2019? Een of andere grote schok? Of zal zijn scenario toch lukken?

Het is onvoorspelbaar. Als je één woord kunt plakken op het huidige Turkije, dan is dat: onvoorspelbaar. Het positieve scenario zou zijn dat men toch een beetje gaat dimmen, en de banden met Europa gaat aanhalen, om de economie te redden. Er kan echter ook een rampscenario zijn. Als hij dat doorvoert, weet ik niet wat de reactie zal zijn bij zijn eigen bevolking. Misschien worden de repressie en de polarisatie alleen nog maar groter. Dat rampscenario zou erin bestaan dat hij tegen Europa zegt dat ze het maar moeten bekijken, dat hij hun investeringen en handel helemaal niet nodig heeft. Hij zou zich dan geheel richten op Rusland en China. Met de NAVO speelt hij ook een beetje. Of hij nu al dan niet die afweersystemen zal kopen in Rusland is nog niet helemaal duidelijk. Hij zou zijn land dan zien als de vertegenwoordiger van de islamitische wereld, naast de andere nieuwe grootmachten. Voor mij is dat een rampscenario. Het zal ook intern voor veel weerstand zorgen. Er is dus heel veel te zeggen voor het eerste scenario, maar dat is dus een rationele afweging. Af en toe zie je hem dingen doen die helemaal niet rationeel zijn. Dat houdt ook heel veel Turken bezig.

Wat zou jij nu aan Merkel adviseren?

Zij wordt ook radeloos, denk ik. Ik heb met haar te doen. In tegenstelling tot veel andere Groenen was ik wat positiever over de beruchte Turkije-deal. Ten minste in zijn opzet. In de uitwerking werd het desastreus, maar dat heeft met name met de Europese kant te maken. Beloften over mensen opvangen die men niet nakwam. Maar dat je een legale, beheersbare weg scheidt, dat je weet wie er komt en weet wie waar naartoe gaat, in plaats van die *rat race* over het water of over de Balkan, dat vond ik nog niet zo'n slecht idee. Veel Syriërs in Turkije staan ondertussen helemaal niet meer zo te springen om naar Europa te komen. Maar ze heeft die deal gesloten. Ze weet dat de kans bestaat dat Erdoğan de migratie weer actief gaat stimuleren. En ze weet dat ze iets met Turkije moet doen, er zijn drie miljoen Turkse Duitsers. Een groot vijandig buurland, daar heeft niemand iets aan. Ze probeert toch een beetje de boel bij elkaar te houden. Ze houdt

wel altijd het grotere plaatje in de gaten. Ik ben er geen voorstander van dat we als Europa tegen Erdoğan *fuck off* zeggen. Turkije blijft daar liggen, en als het instabiel is dan krijgen wij daar enorm veel last van. Vluchtelingenstromen, islamitisch terrorisme dat uit het Midden-Oosten via Turkije naar Europa komt. Het is wel goed om een lijn open te houden. Ik ben daar voorstander van. Maar als Erdoğan zichzelf steeds verder verwijderd, komt er een moment waarop dat idee stopt. En dan gaan we over op plan B, maar dat is niet zo gemakkelijk, dan houdt het voor Europa ook gewoon op. Dan moet je wel een signaal geven naar die andere helft van de bevolking die hem niet steunt. Zij herhalen ook steeds dat Turkije meer is dan enkel Erdoğan. Zij vragen dat we hen niet vergeten en dat we hen blijven steunen in hun

Ik ben er geen voorstander van dat we als Europa tegen Erdoğan fuck off zeggen. Turkije blijft daar liggen, en als het instabiel is dan krijgen wij daar enorm veel last van. Vluchtelingenstromen, islamitisch terrorisme dat uit het Midden-Oosten via Turkije naar Europa komt. Het is wel goed om een lijn open te houden. Ik ben daar voorstander van. Maar als Erdoğan zichzelf steeds verder verwijderd, komt er een moment waarop dat idee stopt.

strijd tegen Erdoğan. Ook dat zal niet gemakkelijk zijn, want hij gaat dat dan weer godeloos uitbuiten in zijn voordeel. Maar het is belangrijk niet te vergeten dat Turkije meer is dan enkel Erdoğan. Als hij echt op ramkoers gaat, mogen Duitsland en Nederland en België dat niet zomaar laten gebeuren. Maar we moeten wel steeds de band houden met de Turkse bevolking.